

Фодчук Анатолій Богданович, начальник Управління
запобігання корупції та проведення люстрації МВС України

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСІБ, ЯКІ НАДАЮТЬ ДОПОМОГУ В ЗАПОБІГАННІ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ (ВИКРИВАЧІВ)

Захист викривачів є неодмінною складовою боротьби з корупцією як негативним суспільним явищем. Ризик корупційних проявів значно зростає в середовищі, в якому особи, які повідомляють про корупційні порушення, не отримують підтримки та захисту суспільством і державою. У зв'язку з цим, в новому Законі України «Про запобігання корупції» (далі - Закон), було передбачено окрему статтю, яка спрямована на забезпечення прозорості, відкритості та підзвітності суб'єктів владних повноважень, своєчасне виявлення та запобігання корупційним та пов'язаним із корупцією правопорушенням, забезпечення додержання прав та ефективного захисту викривачів, утвердження свободи діяльності засобів масової інформації та захисту свободи слова.

З назви самої статті та її спрямованості (забезпечення державного захисту осіб, які надають допомогу в запобіганні та протидії корупції) випливає, що за правовою природою вона є превентивним антикорупційним механізмом, який спрямований на створення надійних гарантій захисту викривачів від цілої низки

негативних і дискримінаційних заходів, які пов'язані з їх активною громадянською позицією в питаннях протидії та запобігання корупції.

У розвинених країнах осіб, які викривають суспільно важливу інформацію, називають викривачами інформації (від англійського слова whistleblower), інформаторами.

Згідно ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції», викривачем є особа, яка за наявності обґрунтованого переконання, що інформація є достовірною, повідомляє про порушення вимог цього Закону іншою особою.

Дане визначення потребує деяких уточнень:

По-перше, викривачем є обов'язково фізична особа. Вона повинна мати повну дієздатність та правоздатність.

По-друге, викривач повинен бути обґрунтовано переконаний, що інформація, яку він повідомляє, є достовірною. Під достовірністю інформації необхідно розуміти її здатність об'єктивно відображати процеси та явища, що відбуваються в навколишньому світі. Як правило, достовірною вважається насамперед інформація, яка несе у собі безпомилкові та істинні дані. Водночас для того, щоб особа підлягала захисту як викривач принципово важливим є саме обґрунтоване переконання викривача в тому, що інформація, яку він повідомляє, є достовірною. За такої умови, навіть якщо інформація про порушення антикорупційного законодавства не підтвердилась, але викривач був переконаний в її достовірності, він підлягає захисту від наявного або можливого негативного впливу на нього у зв'язку з таким повідомленням.

Важливим є визначення критеріїв обґрунтованості переконання викривача в достовірності інформації про корупційне правопорушення. Такими критеріями можуть бути: вжиття особою заходів з метою отримання доказів корупційного правопорушення, про яке повідомляється (наприклад, направлення запитів, збирання документів, звуко-, відеозаписів, які засвідчують факти та обставини тощо); пріоритет публічного інтересу особи, яка повідомляє про порушення, над особистою образою.

Основною метою викриття відповідної інформації має бути саме запобігання, виявлення, перешкоджання та припинення корупційного правопорушення. В такому випадку викривач повинен діяти як незацікавлений спостерігач щодо ситуації, про яку повідомляється, і потребувати захисту саме у зв'язку з повідомленням про відповідне правопорушення.

Заходи правового та іншого захисту, передбачені цією статтею, не поширюються на осіб, які здійснюють завідомо недостовірне повідомлення про корупцію. Особи, які здійснили завідомо недостовірне повідомлення, несуть цивільну,

адміністративну або кримінальну відповідальність, передбачену законодавством України.

По-третє, таке повідомлення має бути адресоване відповідним суб'єктам, які, згідно чинного законодавства, уповноважені на вжиття відповідних заходів реагування: керівнику відповідного державного органу, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та/або уповноваженій особі з питань запобігання та виявлення корупції у відповідному органі, підприємстві, установі, організації, спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції.

По-четверте, гарантії, передбачені цією статтею, поширюються лише на осіб, які повідомили про вчинення іншою особою корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, іншого порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції».

До речі, в Проекті Закону України «Про захист викривачів корупції», який був розроблений Національним агентством з питань запобігання корупції, гарантії державного захисту пропонується поширити не лише на викривачів, але також і на прирівняних до них осіб. Такими, зокрема, пропонується вважати: а) близьких осіб, членів сім'ї викривача; б) осіб, які не здійснювали повідомлення про корупцію, але брали участь у виявленні, запобіганні, припиненні, розкритті або розслідуванні таких порушень; в) осіб, які здійснили повідомлення про корупцію відповідно до своїх посадових обов'язків.

Завершуючи аналіз правового статусу осіб, які надають допомогу в запобіганні та протидії корупції, доречно виділити кілька магістральних напрямів у сфері державного захисту викривачів, які передбачені в чинному Законі:

По-перше, це створення умов для ефективної співпраці з викривачами.

По-друге, це забезпечення оперативного та дієвого реагування на факти застосування негативних заходів впливу або загрози їх застосування до викривачів.

По-третє, це гарантування правового, соціального та інших видів захисту викривачам.

По-п'яте, це створення надійного контролю за дотриманням законодавства у сфері захисту викривачів.